
جغرافیای تاریخی و تاریخ سیاسی و اجتماعی

"گلپایگان"

از قرن اول تا پایان حکومت صفویه

مؤلف

مریم نیایش

سرشناسه	: نیایش، مریم، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور	: جغرافیای تاریخی و تاریخ سیاسی و اجتماعی گلبایگان (از قرن اول تا پایان حکومت صفویه) / مؤلف مریم نیایش.
مشخصات نشر	: تهران : انتشارات آموزش برتر، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۵ ص.: مصور.
شابک	: 978-600-8656-51-7
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۱۴۷.
یادداشت	: کتاب حاضر در اصل پایان نامه نویسنده بوده است.
موضوع	: گلبایگان
موضوع	: Golpayegan (Iran)
موضوع	: گلبایگان -- تاریخ
موضوع	: Golpayegan (Iran) -- History
موضوع	: گلبایگان -- اوضاع اجتماعی
موضوع	: Golpayegan (Iran) -- Social conditions
رده بندی کنگره	: DSK2117
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۹۳۵۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۹۲۳۱۱۸

جغرافیای تاریخی و تاریخ سیاسی و اجتماعی "گلبایگان" (از قرن اول تا پایان حکومت صفویه)

مؤلف: مریم نیایش
صفحه آرا: اکرم ملک نژاد
ناشر: انتشارات آموزش برتر
قطع: وزیری
تیرا: ۱۰۰ نسخه
نوبت چاپ: اول ۱۳۹۹
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۵۶-۵۱-۷
قیمت: ۳۰۰۰۰ هزار تومان

تلفن: ۰۹۱۲۰۲۳۹۵۸۲

فهرست مطالب

۹.....	پیشگفتار
۱۳.....	فصل اول: مقدمه
۱۵.....	مقدمه
۱۶.....	تاریخچه گلیایگان در منظر مطالعات پژوهشگران
۲۴.....	اهمیت و ضرورت
۲۷.....	فصل دوم: گلیایگان در سرتاریخ
۲۹.....	وجه تسمیه‌ی گلیایگان
۳۲.....	سابقه مسکونت: در گلیایگان
۴۰.....	پیشینه‌ی تاریخی گلیایگان
۴۰.....	مطالب نویسندگان درباره‌ی گلیایگان
۴۴.....	گلیایگان در دوره‌ی اسلامی
۴۵.....	عباسیان (۱۳۲-۲۰۵ ه.ق)
۴۶.....	آل بویه (۳۲۰-۴۴۷ ه.ق)
۴۷.....	سلجوقیان (۴۴۹-۵۵۲ ه.ق)
۴۷.....	ایلخانان مغول (۶۵۴-۷۵۱ ه.ق)
۴۸.....	انابگان لرمشان (۵۵۰-۸۷۰ ه.ق)
۴۹.....	صفویه (۹۰۷-۱۱۳۵ ه.ق)
۵۱.....	فصل سوم: آثار و بناهای تاریخی گلیایگان
۵۳.....	معماری در دوره‌ی اسلامی
۵۴.....	تزئین کاری عمارت‌های دوره‌ی اسلامی
۵۷.....	اهمیت کتیبه نگاری در مساجد
۵۹.....	بررسی مضامین کتیبه‌های قرآنی مسجد جامع گلیایگان
۶۰.....	مساجد و بناهای تاریخی گلیایگان

۶۰.....	مسجد جامع گلپایگان
۶۷.....	مناره
۷۱.....	مسجد جامع سرآور
۷۴.....	گنبد بابا مصری
۷۴.....	امامزاده های گلپایگان
۷۴.....	بقعه ای امامزاده ابوالفتح
۷۵.....	امامزاده ابرهیم سعیدآباد
۷۹.....	امامزاده سیدالسادات
۸۲.....	امامزاده فقهه تن
۸۵.....	بقعه ای ناصر بن علی
۸۶.....	هنر منبت کاری گلپایگان
۹۵.....	فصل چهارم: تاریخ فرهنگ گلپایگان
۹۷.....	شعرا، عالمان و سرداران مشهور گلپایگان
۹۸.....	ابوالشرف ناصح بن ظفر جرفادقانی
۹۹.....	اسماعیل جربادقانی
۹۹.....	نجیب جرفادقانی
۱۰۱.....	میرزا علی رضای گلپایگانی
۱۰۱.....	میر عین علی
۱۰۳.....	تایبای جربادقانی
۱۰۳.....	اکبر گلپایگانی
۱۰۴.....	ملا افسری وانشانی
۱۰۴.....	حجابی جرفادقانی
۱۰۵.....	ملا محمد زمان تیدگانی
۱۰۶.....	سیری جرفادقانی
۱۰۶.....	میرزا ابراهیم گلپایگانی
۱۰۷.....	طایفا
۱۰۸.....	فضلی جرفادقانی

۱۰۸.....	رباعیات
۱۰۹.....	مقبل
۱۱۰.....	گنجی جرفادقانی
۱۱۰.....	برخوردار بیک
۱۱۱.....	ذوقی گلپایگانی
۱۱۱.....	یوسفی جرفادقانی
۱۱۲.....	میرزا علی خان گلپایگانی
۱۱۳.....	میراسماعیل گلپایگانی
۱۱۳.....	علماء گلپایگان
۱۱۴.....	ابن ماکولا ابو نصر بنی هبه الله
۱۱۴.....	آقا جمال خوانساری (۱۱۰۲ ق.)
۱۱۵.....	میرزا علیخان
۱۱۵.....	مولانا میرزا علی خان الگلپایگانی (۱۳۰۰ ق.)
۱۱۷.....	سید ابوالقاسم موسوی
۱۱۸.....	ملا ابوالقاسم گلپایگانی
۱۱۹.....	مولی ابوالقاسم جرفادقانی
۱۲۰.....	مرداران مشهور حاکم گلپایگان
۱۲۰.....	الله وردی خان
۱۲۰.....	امام قلی خان
۱۲۲.....	فصل پنجم: تاریخ اجتماعی گلپایگان
۱۲۴.....	وضع اجتماعی و فرهنگی ایران در دوره ی اسلامی
۱۲۸.....	گویش گلپایگانی
۱۳۱.....	ترکیب اسامی با پیشوند و پسوند
۱۳۱.....	مذهب مردم گلپایگان
۱۳۳.....	روستاها و کاروانسراهای گلپایگان (راه های باستانی)
۱۳۶.....	باز باذ
۱۳۶.....	چاله سیاه

۱۳۶.....	کاروانسرای طور
۱۳۷.....	مسیر موته
۱۳۸.....	اسفاجرد
۱۳۹.....	کبوترخانه‌های گلپایگان
۱۴۱.....	گلپایگان در سفرنامه‌ها
۱۴۶.....	وقفنامه‌های موجود در گلپایگان
۱۴۶.....	وقفنامه موجود در امامزاده هفده تن
۱۴۷.....	وقفنامه موجود در مسجد حجت الاسلام
۱۴۸.....	فهرست منابع و مآخذ

پیشگفتار

کتاب حاضر، تحقیق دربارۀ «جغرافیای تاریخی و تاریخ سیاسی اجتماعی شهر گلپایگان از قرن اول تا پایان حکومت صفویه در صدد نشان دادن این مطلب است که، گلپایگان دارای پیشینه‌ای تاریخی قبل از اسلام است و در سده‌های اولیه اسلامی شهری پویا بوده است. آنچه باعث تداوم تاریخی شهر گلپایگان در ادوار مختلف شده وضعیت مطلوب جغرافیای آن و امکان کشاورزی، فراهم بودن آب و نزدیکی آن به شهرهای مهم به عنوان یکی از شهرهای اصلی و مهم ایران در منطقه‌ی مرکزی بوده است وضعیت اخیر، دوری صفویه با انتخاب شهر اصفهان به پایتختی به رشد و شکوفایی گلپایگان کمک کرده است.

— بیان ویژگی‌های جغرافیای تاریخی این شهر به عنوان شهری کهن تاریخی دیرینه و چند هزار ساله دارد. سخن گفتن در خصوص ناحیه‌ای از کشور که از ابعاد مختلف دارای پیشینه‌ای کهن و غنی است بسیار در خور تأمل است. گلپایگان این سرزمین کهن و دیر پا که راجع به آن مختلف فراز و نشیب‌های متعددی را تجربه نموده در زمینه‌های مختلف جغرافیایی، تاریخی، اجتماعی، فرهنگی، ادبی، تمدنی دارای پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل بسیاری است. که ضرورت انجام مطالعات در این زمینه را به صورت مدرن امری اجتناب ناپذیر می‌نماید.

— این تذکر مفید است که گلپایگان و نواحی اطراف آن از مراکز قدیم تمدن و فرهنگ این سرزمین تا به روزگاران اجداد آریایی ما و سپس تا دوره‌ی اشکانی و ساسانی بوده است و حتی در دوران تاریخ اسلامی نیز این نواحی از جهات بسیار نامبردار بوده است. رجال بزرگ و مردان

ناموری به آن و نواحی آن منسوب می‌باشند. در بسیاری از روستاهای آن نیز زبانی مورد تکلم است که ریشه‌ی قدیم دارد و در دور و بر آن دیه‌های بسیار با اسامی کهن وجود دارد و همه ناشی از قدمت تمدن و فرهنگ این ناحیت است.^۱

- گلپایگان درخور هرگونه عنایتی است و جا دارد که محققان و اندیشه‌وران بدان توجه خاص مبذول دارند و زوایای پنهان فرهنگ آن را بیشتر بنمایانند.

- علاوه بر موفقیت جغرافیایی این شهر به سبب اقلیم مناسب پیشینه بسیار غنی تاریخی و فرهنگی آن برگی است ارزشمند از اوراق تاریخ کشورمان که در زمینه تدوین تاریخ آن اقدام در خور توجه صورت نگرفته لیکن وجود زمینه‌های مطالعاتی فراوان در این بخش خود دلیلی بر لزوم انجام این کار است.

- بررسی آثار باستانی شهر گلپایگان، جای جای این شهر برگی است زرین از تاریخ این دیار کهن، گنبد زیبا و رفیع مسجد جامع و قامت برافراشته مناره شهر و گنبد بابا مصری ما را به تاریخ سلجوقی می‌کشاند و امام زادگاه ... در آن ما را به قرون اولیه هجری و صدر اسلام رهنمون می‌کند و آثار معماری عهد صفوی، خانه حکایتی دیگر از دوران شکوفایی تمدن کهن این سرزمین دارند و لازم است تحقیق کاملی در زمینه مرآت و تمدن این سرزمین صورت پذیرد.

- باید یادآوری کرد این شهر به گواهی آثار شائرف باستانی، و همچنین با عرضه نوابغ علمی، ادبا در شاخه‌های گوناگون هنر هم چون معماری، منبت کاری، ... جایگاه ویژه و ممتازی را به خود اختصاص داده است. ازراویان احادیث گرفته تا علما و فقهایی بزرگ آن که در سرزمین اسلامی افتخاری بوده‌اند و از همین زمره‌اند. شعراء، خوشنویسان، نویسندگان و هنرمندان منبت کار و معماران بزرگ که با خلق آثار بدیع، قرن‌ها نام گلپایگان را بر سر زبان‌ها جاری نمودند. این شهر از دیرباز مهد علم و ادب و فرهنگ و هنر بوده و به همت دانشمندان و عالمانش توانسته است نام خود را در میان شهرهای فرهنگی جهان مطرح کند. این شهر نقش محوری و جایگاه تعیین کننده‌ای در فرایند گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی داشته و خدمات ارزنده‌ای به جهان اسلام تقدیم کرده

۱. مهریار، محمد، فرهنگ جامع نام‌ها و آبادی‌های کهن اصفهان، جلد ۱، (اصفهان: ناشر فرهنگ مردم، ۱۳۸۲ ش)،

است.

- تذکر این نکته ضروریست که این شهر در دوران اسلامی از مراکز معتبر علمی اسلامی محسوب می‌شود. همچنین وجود روحانیونی همچون «آقا جمال خوانساری»، «سید ابوالقاسم موسوی»، «ملا ابوالقاسم گلپایگانی»... نگارنده را تشویق به نوشتن زندگینامه روحانیون در این شهر می‌کند.

- در گلپایگان که شهری با سابقه تاریخی است و تمدنی شکوفا و آثاری از گذشته‌های دور از پیش از اسلام و نشانه‌هایی از آن روزگاران دارد، اکثر واژه‌ها و نام‌ها ناشناخته‌اند و هر کس به صورتی ترجمه و تفسیر و تحلیلی بر آن دارد و دیدگاه‌هایی را ابراز می‌کند. در این امر نگارنده نهایت تلاش را به کار برده تا این کلمات را ریشه‌یابی کند و از متون بسیار قدیم و از تحقیقات و یافته‌های مستشرقان و اندیشمندان دیگر مناطق جهان و ایران بهره گرفته و بسیاری از نام‌های کهن آبادی‌ها، محلات، شهرها و روستاها، مربوط به منطقه گلپایگان را به دست آورده است. و باید دانست هیچ وقت نیاکان ما نام زشت و ناپسند بر روی زیستگاه خود نمی‌نهادند. نام‌گذاری نعت تأثیر فرهنگ و اسطوره‌های کهن و مذهب را در پی انجام گرفته است. مؤلف در برخی موارد به کتاب‌های تاریخی و جغرافیایی استناد کرده که در این شماره صفحات این منابع مشخص شده است. این پژوهش، به دستیاران گلپایگان و به پیشگامان، اهل تحقیق و دانش تقدیم گردیده است.

- اهمیت و ضرورت بررسی معماری گلپایگان برای نگارنده، بی‌دلشین می‌باشد. شایان ذکر است هنر معماری ایران با تداوم کم نظیرش در طول تاریخ، بیان‌کننده‌ی حقیقت اندیشه، جهان بینی، باورها، اعتقادات مذهبی و سنت‌های مردمان این سرزمین است. توجه به بیان این‌ها روحی در معماری اسلامی از مشخصات بارز آن است. شکوه معماری ایران جلوه‌ای از عظمت تاریخی و دین داری است، می‌توان گفت که ایرانیان با حرمت نهادن به معنویت و دوری گزیدن از مادی گرایی و اعتقاد به تعالیم مذهبی در طول تاریخ به ویژه دوران اسلامی با تلاش و همت استادکاران، معماران، هنرمندان، افراد خیر و نگاه شاهان و حکمرانان که خواهان معنویت و خداپرستی بوده‌اند، یادگارهای باشکوه در معماری به جای گذاشته‌اند.^۱

۱. گروه، ارنست، ابرو شراتو، تاریخ هنر ایران (۹) هنر ایلخانی و تیموری، ترجمه‌ی یعقوب آژند، (تهران: انتشارات

مولی، تهران، ۱۳۷۶ ش)، ص ۲۲.